

Dificultăți în traducerea unor basme populare din croată în română

Ćupurdija, Delia Georgeta

Source / Izvornik: **Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia**, 2017, 62, 55 - 80

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:257280>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-03-02**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb](#)
[Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

UDC 821.163.42.03=135.1

Original scientific paper

Primit la 28 octombrie 2017

Acceptat pentru publicare la 17 aprilie 2018

Dificultăți în traducerea unor basme populare din croată în română

Delia Georgeta Čupurdija
Facultatea de Filosofie
Universitatea din Zagreb
dsarafie@ffzg.hr

Procesul de traducere a basmelor implică un schimb intercultural care ilustrează identitatea lor lingvistică și culturală. Studiul nostru își propune să evidențieze unele dificultăți întâmpinate în traducerea unor basme populare croate în limba română, dificultăți legate de factori intralingvistici și interlingvistici: adaptarea formei la publicul țintă (ambivalent în cazul basmelor); elemente culturale specifice, unitățile frazeologice și frastice din textul sursă; stilul, tonul și lexicul folosite în textul sursă în raport cu registrul de limbă al basmelor populare românești.

Cuvinte-cheie: traducere, basme, dificultăți, limba română, limba croată

1. Basmele și traducerea acestui gen

Știința literaturii populare a stabilit o diviziune mai detaliată a tuturor genurilor astfel încât povestirea populară este împărțită în: mit, legendă, anecdotă, roman și basm (Crnković/Težak 2002: 22). În teoria literară, termenul de basm se referă la operele literare în care lumea reală și lumea supranaturală se împletesc în mod natural. „Basmul este un gen vast, depășind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, știință, observație, morală, etc. Caracteristica lui este că nu sunt numai oameni, ci și anume ființe himerice, animale...” afirma Călinescu (Călinescu 1965: 3). Težak și Težak susțin că basmele sunt „sve priče u kojima se slika svijeta izrađuje nestvarnim, nadnaravnim elementima i u kojima je, kao u animiranom filmu, sve moguće bez čudotvorstva” (Težak/Težak 1997: 15). În literatura de specialitate, atât croată cât și română, există multe alte definiții ale basmului precum și multiple clasificări, în general binare (basmul cult pe de-o parte, basmul popular/mitologic pe de alta), dar denumirile nu sunt armonizate (Crnković 1982: 9; Pintarić 2008: 10-11; Vârgolici 2008: 31).¹ În cele două limbi considerate

---

¹ Narodna ili usmena i umjetnička bajka (Crnković 1982: 9); klasična i moderna bajka, narodna i nenarodna bajka (Pintarić 2008: 10-11). Vârgolici afirmă în lucrarea sa că în funcție de semnificația dominantă se indentifică șase categorii de basme românești:

aici – româna și croata – există basme culte și populare. Basmul popular este o creație epică, care aparține folclorului și care are anumite caracteristici specifice atât în limba română cât și în limba croată. Printre trăsăturile specifice basmului popular în limba română se numără: caracterul oral, anonim, colectiv, sincretic și tradițional, folosirea unui limbaj marcat de spontaneitate și a unor indici ai implicării afective, situarea naratorului și a personajelor în sfera culturii populare, caracterizarea psihică și descrierea fizică minimală a personajelor, prezența unor forme neliterare și frecvența mare a interjecției la nivel morfosintactic, caracterul tradițional al figurilor de stil, narațiunea ca mod predominant de expunere, etc (Got 2007: 27). În limba croată, basmul popular are o structură specifică strictă care este ușor de recunoscut, realul și fantasticul coexistă și nu se neagă reciproc, este esențială înlănțuirea evenimentelor și episoadelor fără nici o descriere, personajele nu sunt descrise în detaliu nici din punct de vedere fizic și nici psihologic, miraculosul este de origine mitologică, morala este specifică, totul se întâmplă într-un timp și spațiu nedefinit (Težak 1991: 22-23).²

Traducerea are dimensiuni intralingvistice, interlingvistice și intersemiotice. Are de asemenea dimensiuni diacronice și sincronice (Dragan 2007: 225). „Traducerea basmelor populare este un proces complex, care trece dincolo de granițele semiotice, chiar și atunci când nu este implicată traducerea într-o limbă străină” (Muhawi 2000: 110). Dificultatea traducerii basmelor se datorează în principal: funcției complexe a basmului în culturile de origine ale textului sursă și textului țintă (memorie colectivă și mijloc de cunoaștere al propriei culturi și al limbi materne); rolului diferit pe care basmul, odată tradus, trebuie să-l îndeplinească (sursă de informație asupra Celuilalt și/sau povestire amuzantă și mai ales educativă pentru copii); numărului semnificativ de referințe culturale, care reprezintă atâtea dificultăți de depășit; specificităților stilistice și morfologice ale genului în cele două culturi (Pelea Chirtes 2010: 3).

Apoi, sarcina traducătorului nu este neapărat facilitată de existența unui gen literar asemănător și/sau a anumitor elemente specifice genului literar din cultura sursă în cultura țintă. Alteritatea poate fi obscurată prin folosirea prea multor echivalențe. Pe de altă parte, o traducere foarte fidelă riscă, de asemenea, să facă din textul tradus un text dificil de citit din cauza prezenței prea multor elemente străine. La aceste aspecte se adaugă și constrângerile impuse de grupul de vârstă (în cazul basmelor copii și adulții ca cititori intermediari și/sau potențiali) cărora le este destinată traducerea. Apoi, cititorul textului tradus are rar același bagaj

---

basme ale aspirației sideral-edenice, basme ale transfigurării fantastice ale lumii pământene, reale, basme ale incursiunii în teritoriile infernale ale afundurilor subterane, basme superstițioase-religioase, basme ale înțelepciunii (2008: 31).

² „Iz mnogobrojnih definicija bajke izvlače se njezine bitnije odrednice koje kazuju: da narodna bajka ima strogo određenu i lako prepoznatljivu strukturu, da stvarno i čudesno postoje u njoj paralelno ne onemogućujući se međusobno, da je bitno nizanje događaja i epizoda bez opisa, da lica nisu detaljno opisana ni u fizičkom, ni u psihičkom smislu, da je čudesno mitološkog podrijetla, da je moral specifičan (pobijediti, snači se na bilo koji način, imati sreću) i da se sve događa u neodređenom prostoru i vremenu” (Težak 1991: 22-23).

cultural ca și cititorul textului sursă: referințele geografice, istorice precum și faptele din viață de zi cu zi, pot interfera cu citirea pentru a constitui un fel de „bruiaj” accentuând distanța dintre text și cititor. Cu siguranță, tinerii cititori (public țintă în cazul basmelor) au cunoștințe și despre alte culturi decât despre propria lor cultură, dar un număr foarte mic de cititori tineri au cunoștințe despre culturile care nu sunt „moderne”, așadar traducerea anumitor concepte și idei culturale specifice poate constitui încă o problemă importantă.

2. Dificultăți de traducere

În ultimele decenii, s-a dezvoltat o întreagă știință care studiază basmele. Acest lucru a fost, la rândul său, precedat de munca masivă de înregistrare și de culegere a povestirilor vechi. Oamenii de știință - etnologii - care au adunat și înregistrat povestirile tradiționale croate au scris aceste povestiri așa cum le-au fost povestite de către povestitori: în diferite dialecte neînțelese într-o oarecare măsură de către vorbitorii limbii croate moderne. Aceste povestiri au fost apoi publicate în cărți care nu sunt destinate copiilor.³ Scriitoarea Sanja Lovrenčić a decis să ofere publicului tânăr (copiilor) unele dintre aceste basme populare. Le-a ales pe cele care i s-au părut neobișnuite în comparație cu basmele internaționale foarte cunoscute. Povestirile originale scrise în dialecte le-a repovestit în limba croată literară, iar basmele sunt relateate în mod simplu.⁴ Corpusul lucrării noastre îl constituie cartea „Hrvatske narodne bajke”, scrisă de Sanja Lovrenčić, pe care am tradus-o în limba română, care cuprinde unsprezece basme.

În orice traducere există numeroase situații care cer luarea unei decizii într-o direcție sau în alta și astfel determină rezultatul traducerii în diferite feluri. Am clasificat dificultățile întâlnite în trei mari categorii: de tip cultural, de ordin lingvistic (lexico-semantice și morfologice) și de ordin stilistic.

Dificultăți de tip cultural

„Chaque société s’identifie à l’aide d’un appareil spécifique de symboles qui englobe la diversité des langues, des cultures et des visions du monde. La culture devient ainsi le contour particulier, spirituel, du peuple qui se manifeste premièrement à l’aide de la langue” (Dragan 2007: 227).⁵ În general, receptorii nu sunt familiarizați cu realitatea culturală a textelor din limba sursă, deși se poate

³ <http://mala-zvona.hr/hrvatske-narodne-bajke> „Te su priče zatim objašnjene, u nekim knjigama koje nisu namijenjene djeci.”

⁴ <http://mala-zvona.hr/hrvatske-narodne-bajke> - Sanja Lovrenčić „(...) Stoga sam dijalekte pretvorila u standardni književni jezik, kako bi priče mogla čitati djeca u svim krajevima Hrvatske, i ispričala ih na jednostavan način. (...)”

⁵ Fiecare societate se identifică cu ajutorul unui aparat specific de simboluri care înglobează diversitatea limbilor, culturilor și viziunilor asupra lumii. Cultura devine astfel conturul particular, spiritual al poporului care se manifestă în primul rând prin intermediul limbii (traducerea ne aparține) (Dragan 2007: 227).

aștepta de la publicul matur să cunoască anumite noțiuni din culturile textului sursă. S-a demonstrat că din acest motiv traducătorii iau decizii individuale pentru fiecare traducere în ceea ce privește publicul țintă și cantitatea elementului „străin”, mai precis dacă publicul țintă se poate adapta cu ușurință la cantitatea elementului străin prezent în text sau dacă este necesar să se facă o adaptare a textului pentru o mai bună înțelegere și receptare.

Anumite genuri și specii literare sunt predispuse să conțină itemi cu specific cultural. Astfel de itemi apar în mod obișnuit în categoriile și subcategoriile literaturii tradiționale dedicate copiilor (balade, basme, mituri și legende) (Groparu-Spiță 2011: 261).

Între Croația și România nu există diferențe fundamentale între mentalități și spațiu geografic, totuși între cele două limbi-culturi există asimetrii la nivelul unităților de cultură, cel al relațiilor culturale și în special al celor literare. Cultura (și religia) croaților reprezintă două lucruri necunoscute de către majoritatea românilor, astfel, ca traducător, am plecat de la premisa că religia și cultura croaților sunt necunoscute atât publicului țintă (copii) cât și publicului adult (potențial cititor).⁶ În primul basm tradus intitulat Motanul și vulpea apare salutul Hvaljen Isus.⁷ În povestirea originală, salutul folosit de autorul anonim este „Faljen Isus, teto!” (Bošković-Stulli 1983: 40) pe care autoarea l-a adaptat la limba croată literară. Hvaljen Isus este un act verbal expresiv inițiativ⁸ de natură religioasă folosit inițial în biserica catolică și care provine de la „Laudetur Jesus Christus!”.⁹ Acest salut de natură religioasă din limba croată s-a extins și a început să fie folosit de către oamenii de la țară, ca un fel de comportament, în locul altor saluturi oficiale. În limba română, în Maramureș, mai ales în zonele unde există un procentaj mare de greco-catolici, salutul obișnuit al oamenilor când se întâlnesc este „Lăudam pe Isus!”¹⁰ sau „Lăudat fie Isus!”, corespondente literale ale salutului din limba croată. Salutul cel mai folosit în satele românești în Ardeal este „Doamne ajută!”, un act verbal inițiativ tot de natură religioasă, folosit în același mod ca și salutul de natura religioasă din Maramureș. Am presupus că motivul pentru care informatorul anonim a folosit un salut de natură religioasă este că acesta a dorit să construiască o lume simplă, situată într-un cadru arhaic, acel cadru obișnuit al basmelor unde o parte a protagoniștilor sunt, în general, oameni simpli.¹¹

⁶ Cosor (Botar) afirmă că pot exista și cititori adulți pe care curiozitatea îi împinge să descopere culturi noi care nu fac parte din culturile „moderne” (Cosor (Botar) 2016: 6).

⁷ <http://www.vecernji.hr/hrvatska/zdravo-bok-i-hvaljen-isus-i-marija-1074595> „a 'Hvaljen Isus' ostao je kao pozdrav samo za crkvenu uporabu – govori Dr. Boris Beck, predavač hrvatskog jezika i novinarske stilistike i pisac.”

⁸ J.R. Searle, *Speech acts: An essay in the philosophy of language*, Londra, Cambridge university press, 1969: 202

⁹ <http://www.crestinortodox.ro/religie/salutul-numele-hristos-88215.html>

¹⁰ <http://www.isushristos.org/isus-sau-iisus-.html>

¹¹ Basmele se referă în general la două categorii sociale: țărani, oamenii simpli pe de-o parte și boierii, împărații, pe de altă parte;

Newmark propune anumite procedee¹² de traducere, procedee ce pot fi aplicate și termenilor culturali specifici, deci și celor religioși – și aceștia fac parte din termenii culturali specifici. Procedeele echivalentului cultural nu a putut fi folosit în traducerea noastră deoarece niciunul dintre aceste saluturi „Lăudam pe Isus!”, „Lăudat fie Isus!”, „Doamne ajută!” care există în limba română nu ni s-a părut adecvat. Folosirea unui astfel de salut ar fi necesitat o explicație din partea traducătorului care ar fi îngreunat citirea textului de către publicul țintă (copii). Astfel am optat pentru traducerea salutului *Hvaljen Isus* printr-un echivalent funcțional¹³ folosind salutul *Ziua bună*¹⁴, păstrând acesta nuanță de lume de demult prin folosirea acestui echivalent vechi și popular al salutului „Bună ziua”.

– <i>Hvaljen Isus</i> , teto! (<i>Mačak i lisica</i> , 4)	– Ziua bună , cumătră! (<i>Motanul și vulpea</i> , 7)
---	---

3. Dificultăți de ordin lingvistic

Limbajul popular este instrumentul principal al culturii populare, prin esența ei, de natură orală și colectivă. La nivel macrodimensional, repovestirea basmelor croate de către autoare circumscrie bine modul oral (formule tipice basmelor, elipse, prezența unor forme neliterare la nivel morfosintactic), lexicul este însă cel literar, doar incidental presărat cu regionalisme. Modalitățile concrete de realizare ale limbajului popular sunt specific naționale așadar dificultățile întâlnite la nivel lexical și morfologic se datorează în principal specificului, modalităților și procedeele de realizare ale limbajului popular folosit în basme în croată și română.

3.1 Regionalismele lexicale, cuvintele și expresiile populare

Traducătorul trebuie să transpună realitatea originalului prin operarea unor modificări în textul din limba țintă care au ca scop menținerea expresivității limbajului specific speciei genului din limba țintă. În limba română, regionalismele, cuvintele și expresiile specifice universului rustic fac parte din caracteristicile registrului popular, utilizat ca variantă stilistică în opera literară folclorică. În basmele populare, acestea conferă stilului oralitate, situează naratorul și personajele în sfera culturii populare, au funcție de evocare sau de caracterizare a vorbirii personajelor, dau autenticitate și culoare locală.

¹² „[w]hile translation methods relate to whole texts, translation procedures are used for sentences and the smaller units of language”: Transference, Naturalization, Cultural equivalent, Functional equivalent, Descriptive equivalent, Synonym, Through-translation, Modulation, Recognized translation, Compensation, Componential analysis, Paraphrase, Notes/additions/ glosses (Newmark 1980: 81–93)

¹³ „*Functional equivalent*: it requires the use of a culture-neutral word” (Newmark 1980: 83).

¹⁴ „...în fond, există, vechi și popular, salutul *ziua bună*” (Zafiu 2016: 1).

Povestirile în varianta lor originală¹⁵, scrise în dialecte, abundă în: regionalisme - *đuvegija* (lit. mladoženja 'mire'), *kurjak* (lit. vuk 'lup'), *japa* (lit. otac 'tata'), *lagav* (lit. bačva 'butoi'), *pajdaš* (lit. prijatelj, drug 'prieten, tovarăș'), *kantati* (lit. pjevati 'a cânta'), *učiniti se* (lit. pretvoriti se 'a se preface'), *škrbeti se za* (lit. brinuti se za 'a avea grijă de'), *iskati* (lit. tražiti 'a căuta'), *rožica* (lit. cvijet 'floare'), *ki* (lit. tko 'cine'); arhaisme: *vavek* (lit. uvijek 'întotdeauna'), *oćutjeti* (lit. osjetiti 'a simți'), *ljuba* (lit. voljena žena 'femeia iubită'), *trudan* (lit. umoran 'obosit'); cuvinte și expresii populare și familiare: *borme* (lit. bogami 'chiar, întradevăr, zău'), *ne more ni z mesta* (lit. ne može nikud 'nu poate merge niciunde'), *srce mi vanjka znmilje* (lit. srce mi skače iz prsa, cu sensul *srce mi se topi* 'inima îmi sare din piept'), *kam puklo, tam puklo, već je vun, zna (v)se* (lit. kud puklo, da puklo, već je van 'unde s-a spart, s-a spart, s-a scurs deja'), *prez šenice ne da živoet* (lit. bez kruha se ne može živjeti 'unde nu-i pâine, nu-i viață'), *srce se skače od veselja* (lit. srce se topi od miline 'inima se topește de plăcere'), *ići na divan* (lit. otići u goste 'a merge în vizită'), etc. În transpunerea sa, autoarea basmelor *Hrvatske narodne bajke* a păstrat puține din aceste regionalisme, arhaisme și expresii populare, basmele le-a repovestit folosind limba croată literară. Faptul că regionalismele și arhaismele sunt rare a constituit o dificultate deoarece traducerea tuturor termenilor din limba croată printr-un lexic literar românească ar fi făcut ca redarea acelei atmosfere specifice basmelor populare și autenticitatea povestirii să fie imposibile și publicul țintă ar fi putut fi decepționat. Apoi suntem de părere că regionalismele sunt necesare pentru a incita cititorul tânăr să își îmbogățească vocabularul. Din acest motiv și, evident, sub considerente stilistice, în traducerea noastră am optat pentru o traducere prin regionalisme sau prin termeni învechiți a unor termeni croați din limba literară. Iată câteva exemple:

– Dao mi je grof, evo , ovu bocu . Sad ćemo je zajedno isprazniti. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 9)	– Mi-a dat contele, iaca , butelca asta. O s-o dăm gata acum împreună. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 16)
– Zar te ponovno snašla nevolja, prijatelju? – upitala je. (<i>Ptičar i crna vrana</i> , 53)	– Iar a dat necazul peste tine, fârtate? – îl întrebă. (<i>Păsărarul și cioara neagră</i> , 87)
– Ne, oče , ti si star i ne možeš ići u službu. (<i>Sluga naplatio gospodinu</i> , 29)	– Nu, tătucă , tu ești bătrân și nu mai poți să slujești. (<i>Sluga i-a plătit stăpânului cu dobândă</i> , 48)
– Nemojte se ljutiti, gospodine grofe – rekli su – netko ih je ukrao. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 10)	– Nu vă mâniați, jupâne , ziseră ei. Cineva i-a furat. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 17)
– Hvala ti na lijepim riječima – reče vojnik. (<i>Vojnik koji je dobro išao</i> , 18)	– Mulțam de vorba bună, zise soldatul. (<i>Soldatul care făcea bine</i> , 29)

Deși rare în *Hrvatske narodne bajke*, regionalismele din limba croată nu au putut fi păstrate în traducerea noastră datorită specificității acestora și lipsei unor

¹⁵ *Narodne pripovijetke*, Zagreb, Matica Hrvatska Zora, 1963 și Maja Bošković-Stulli, *Šingala-Mingala, Usmene pripovijetke*, Zagreb, Znanje, 1983

echivalentele în limba română care corespund registrului basmelor. În exemplul următor termenul *cuckak*¹⁶ care este un regionalism peiorativ al cuvântului *câine* folosit în regiunea Zagrebului, nu a putut fi păstrat și nici tradus printr-un echivalent regional de tipul *câne* sau familiar *potai*e.

– Dat ću ti jednoga cucka i punu bačvu vina. Taj cuckak pokazat će ti put, kuda on bude išao, tuda moraš i ti za njim. (<i>Sluga naplatio gospodinu</i> , 28)	– Am să-ți dau un câine și-un butoi plin cu vin. Câinele o să-ți arate drumul, unde merge el, mergi și tu. (<i>Sluga i-a plătit stăpânului cu dobândă</i> , 45)
--	--

În limba română, în basmele populare se folosește un limbaj cu preponderență popular care se caracterizează prin energia și simplitatea expresivității; este o limba simplă, vorbită de popor cu expresii semnificative. Expresiile folosite sunt cele specifice lumii satului dar încărcate de figuri de stil care au un caracter tradițional.

În traducerea basmelor cu caracter popular sau cu influențe de acest gen este importantă transpunerea într-un limbaj care sună familiar, construit pe un model al limbii țintă care dă senzația unei asemănări deja întâlnite. Așadar, în traducerea noastră am recurs frecvent la traducerea prin cuvinte și expresii cu caracter popular și familiar, a unor termeni croați din limba literară. Aici sunt câteva exemple:

– Nije loš konj , čini mi se. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 9)	– Nu-i cal de doi bani , pare-mi-se. (... <i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 15)
– Čekaj , medvjede! – uzviknu i istrese iz vreće svu pšenicu koju je ponio za sijanje. (<i>Zec, medvjed, čovjek i lisica</i> , 26)	– Stai nițel , ursule! – strigă și scutură din sac tot grâul pe care-l aduse pentru semănat. (<i>Iepurele, ursul, omul și vulpea</i> , 41)
– Slușaj, vuče, unutra netko pali svijeću! Vidjet će nas, pa smo nastradali . Bježimo radije odavde dok smo čitavi! (<i>Pjetličeva družina</i> , 39)	– Lupule, înăuntru cineva aprinde-o lumânare! Ne-o vedea ș-am dat de dracu! Hai să ne luăm tălpășița cât mai suntem teferi! (<i>Cocoșelul și camarazii lui</i> , 62)
– Ja ću se javiti – rekao je vojnik. . (<i>Vojnik koji je dobro išao</i> , 19)	– Mă prind eu, zise soldatul. (<i>Soldatul care făcea bine</i> , 31)

3.2 Unitățile frazeologice și unitățile frastice

În orice traducere, unitățile frazeologice și frastice pot fi un obstacol traductologic, din moment ce ele poartă o expresivitate deosebită, sunt un produs al creativității naționale și ca urmare apar sub orice aspect de comunicare verbală. Aceste îmbinări stabile de cuvinte pot ascunde în ele: atitudinea

¹⁶ <http://hjp.znanje.hr/> „cúcak m ⟨G -cka, N mn -cki, G cwcākā⟩ - reg. pejor. pas”

față de evenimentele vieții, morală, valorile și specificul național. Datorită particularităților lor formale și de sens, unitățile frazeologice și frastice pot fi greu traductibile din cauza dificultății de a găsi corespondențe conceptuale în limba sursă și a imposibilității redării sensurilor lor, cuvânt cu cuvânt, prin intermediul unor structuri echivalente.

În basme, prin proverbe și zicători, povestitorul definește metaforic situații, personaje etc., apelând la fondul înțelepciunii populare și confruntând particularul cu generalul, exprimându-și propria atitudine față de situații, personaje, evenimente (Irimia 1986: 89). Spre deosebire de proverbe, care exprimă o judecată completă, cu toți termenii precizați, zicătorile sintetizează experiența de viață a unui grup într-o formă eliptică, putând fi înțelese doar dacă se cunoaște codul cultural căruia îi aparțin.

Zicalele din exemplele următoare nu există în limba croată ca proverbe sau zicători. În primul exemplu, în povestirea originală zicala este „Ćlovek, pamet ti je v glavi, a batina v ruki”. Ar putea fi vorba de proverbul „*Um caruje, a snaga klade valja*”¹⁷ construit de către autorul anonim pe baza frazemului somatic „pamet u glavu”¹⁸ sub forma unei zicale menită să sugereze unui personaj din poveste cum să scape din situația dificilă în care se află, fără ca cel care îl amenință să înțeleagă – un fel de ghicioare care trebuie descifrată. În al doilea exemplu, două proverbe cu același înțeles există în limba croată „*Dobro se dobrim vraća*” și proverbul „*Tko dobro čini bolje dočeka*” (Meheš 2007: 13). În al doilea exemplu, în povestirea originală zicala este „*Dobro ideš, dobro buš došel*”, pe care autoarea Sanja Lovrenčić a adaptat-o la limba croată literară. Autorul anonim folosește probabil această zicală pentru a-i sluji scopului povestirii: eroul principal este un soldat sărac care a fost luat la război și atunci când războiul s-a terminat a fost trimis acasă tot așa de sărac cum era; neavând cal, a pornit înspre casă pe jos – probabil din această cauză autorul anonim folosește verbul *ići*. În drumul său spre casă soldatul face mult bine și în final, ca rasplată binele făcut i se întoarce. Dificultatea a constat în faptul că nu am găsit în limba română un echivalent pentru al doilea exemplu, astfel am recurs în traducere la redarea sensului proverbului „*Dobro se dobrim vraća*” deși ceva din semnificația zicalei „*Dobro ideš, dobro ćeš stići*.” (literal: Bine mergi, bine vei ajunge) se pierde prin acest echivalent.¹⁹ În primul exemplu am fost nevoiți să recurgem la crearea unei zicale cu sensul celei pe care am tradus-o, redând conținutul și stilul zicalei croate. Elipsa folosită de autoare nu a putut fi păstrată.

– Pamet ti u glavi, batina u ruci! (Zec, medvjed, čovjek i lisica, 26)	– Iscușița-i în cap, bâta-i în mână! (<i>Iepurele, ursul, omul și vulpea</i> , 40)
– Dobro ideš, dobro ćeš stići. (<i>Vojnik koji je dobro išao</i> , 18)	– Bine faci, bine găsești. (<i>Soldatul care făcea bine</i> , 29)

Traducerea unei propoziții printr-un proverb:

¹⁷ <http://hjp.znanje.hr/> „*um caruje a snaga klade valja* – snaga nije dovoljna bez uma;”

¹⁸ „pamet u glavu” - opameti se” (Kovačević 2013: 296)

¹⁹ O altă variantă de traducere, mai apropiată de sensul proverbului, ar fi putut fi: Bine ne faci, bine îți om prinde.

– E pa kad tražiš, našla si! (<i>Mačak i lisica, 4</i>)	– Ei bine, cine caută, găsește! (<i>Motanul și vulpea, 6</i>)
--	--

În exemplul acesta, în basmul original, autorul anonim nu folosește o unitate frastică „E, pa kad ti tražiš, ja sam, uzmi mene.”, dar autoarea basmelor *Hrvatske narodne bajke* a modificat probabil această frază după proverbul „Tko traži, taj i nađe.” În traducere am redat sensul acestui proverb.

O unitate frazeologică adaptată:

– Hoću – odvrati mladić, kao da je to nešto najobičnije. – I bolje ti je – reče car smijući se. (<i>Mladić i vražji car, 44</i>)	– Așa am să fac, răspunse flăcăul, ca și cum ar fi fost lucrul cel mai obișnuit. – Ar fi bine , zise împăratul râzând. (<i>Flăcăul și împăratul diabolilor, 71</i>)
--	---

Literal „I bolje ti je” poate fi tradus ca „Și îți este mai bine”, gradul de înțelegere a semnificației generale din sensurile componentelor rezultă din identificarea semnificației literale a elementelor în cadrul unei semnificații generale figurate. Sensul idiomatic transmite un sfat și o amenințare subînțeleasă „Să faci asta (așa) că dacă nu, știi ce te așteaptă”. Această unitate frazeologică a devenit o propoziție atipică din punct de vedere gramatical datorită transformării sale prin scurtare: „I bolje ti je to napraviti jer inače znaš što te čeka.” Este folosită aproape automat și în mod recurent de către vorbitorii nativi de limbă croată în diverse situații de comunicare. Nu există un echivalent care să aibă aceeași forță expresivă în limba română, astfel unitatea frazeologică croată a fost tradusă prin adaptare, dar ironia s-a pierdut.

3.3 Particulele *pa*, *ma*, *li* și conjuncția *a*

Stilul beletristic popular prezintă o serie de trăsături comune cu stilul conversației datorită faptului că acesta se desfășoară în interiorul limbajului oral, prin excelență dialogat. În basmele traduse, particula *pa* (în combinație cu alte cuvinte *pa eto*, *pa dobro*, *e pa*), particula *ma*, particula interogativă *li*, conjuncția *a* cu valoare de conector, apar frecvent în poziție inițială în dialoguri, sunt o marcă a oralității și pot avea diferite valori.

Pa este clasificat ca particulă – „čestica” în croată. Silić și Pranjković o consideră particulă intensificatoare sau intensificator.²⁰ Și Raguž afirmă că particula *pa* se folosește ca intensificator (Raguž 2010: 270).²¹ Unii autori²² includ printre particule și așa-numitele cuvinte de umplură - *poštalice*²³- cuvinte nepurtătoare de

²⁰ „Brojne čestice služe za pojačivanje i/ili naglašavanje pojedinih riječi u rečenici, rečeničkih članova ili čitavih rečenica (iskaza), pa se zovu pojačanim česticama ili intenzifikatorima” (Silić/ Pranjković 2005: 254).

²¹ „Čestica *pa* služi kao pojačivač” (Raguž 2010: 270).

²² Eugenija Barić et. al, *Hrvatska gramatika*, Zagreb, Školska knjiga, 1997 și Dragutin Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb, Madićinska Naklada, 1997

²³ *Rječnik hrvatskoga jezika*, (ur. Jure Šonje) Zagreb, LZ Miroslav Krleža, Školska knjiga, 2000: 168 „uobičajeni izraz izvan sadržaja što ga loš govornik rabi kada mu nedostaje riječ”

informație, care îi servesc vorbitorului să câștige timp de gândire, sau sunt ticuri verbale. Vrljić consideră că *pa* este un cuvânt de umplutură.²⁴

Pa este un conector și marcator discursiv cu utilizare largă, specific oralității, care în exemplele următoare are o valoare concluzivă și a fost tradus prin adverbul familiar *păi* și prin expresia *ei bine*²⁵ pentru a justifica valoarea lui concluzivă.

– Pa što onda hoćeš? – upita vražji car, premda je već znao što momak ima na umu." (<i>Mladić i vražji car</i> , 75)	– Păi atunci ce vrei? – îl întrebă împăratul diavolilor, care știa deja ce are-n minte. (<i>Flăcăul și împăratul diavolilor</i> , 75)
– Pa kad baš hoće da mu ukradem konja, ukrast ću ga – rekao je najmlađi sin (...)(... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 8)	– Păi dacă chiar vrea să-i fur un cal, am să i-l fur – zise fiul cel mic (...) (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 14)
– E pa kad tražiš, našla si! (<i>Mačak i lisica</i> , 4)	– Ei bine , cine caută, găsește! (<i>Motanul și vulpea</i> , 7)

În exemplele de mai jos, valoarea lui *pa* este aceea de a evidenția o parte dintr-o propoziție, în cazul nostru ceea ce a fost spus anterior, *pa* fiind aici un intensificator (Silić/ Pranjkić 2005: 254). Particula *pa* a fost tradusă prin omisiune, neexistând un echivalent.

– Pa to je prava sramota – reče majstor razbojnik. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 9)	– Mare rușine, zise hoțul priceput. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 16)
– Pa to je strašno – rekao je kraljević. (<i>Proždrlica</i> , 17)	– Asta-i groaznic, zise prințul. (<i>Mâncăcioasa</i> , 28)

Particula sau particula intensificatoare²⁶ *ma* când se află pe primul loc în propoziție în vorbirea directă este folosită pentru a încuraja sau accentua și poate fi folosită, de asemenea, pentru a exprima indiferența sau permisiunea.²⁷ Acesta particulă nu a putut fi tradusă.

²⁴ „Poštalice su najčešće riječi posve prazna značenja. Takva je, na primjer, riječ *pa* čijom uporabom govornik nastoji dobiti psihicku stanku prije početka govora. Ujedno to može biti i nesvjesna govornikova stanka. Čemu služi takva prije govornikova nastupa? U svakom slučaju odgovor na to pitanje mogla bi dati potanja psiholingvistička raščlamba. Neki govornici ovom *pa* dodaju još pokoju riječ pa postoje i ovakvi primjeri: *pa*, što ja znam; *pa*, čujte; *pa*, znate” (Vrljić 2007: 61).

²⁵ <https://dexonline.ro/definitie/bine>, DEX '09 (2009) „◇ Expr. *Ei bine...* = după cum spuneam...”

²⁶ „Blisko je tomu i značenje čestica *god*, *ma* (*makar*), *bilo* (*mu*, *vam*) *drago*, koje uz značenje isticanja imaju i dodatno značenje dopuštanja” (Silić/ Pranjkić 2005: 254).

²⁷ „cestice se upotrebljavaju: e) za izricanje ravnodusnosti, dopustenja: *ma*, *makar*, *nilo*, *god*” (Barić et. al 1997: 282).

– Ma samo mi ispredite onu vunu u sobama – rekla je Proždrlica. (<i>Proždrlica</i> , 16)	– N-aș vrea decât să-mi toarceți lâna aceea din camere – spuse Mâncăcioasa. (<i>Mâncăcioasa</i> , 27)
– Ma pogledaj malo bolje – šapnu joj vuk. (<i>Pjetliceva družina</i> , 38)	– Ia uită-te mai bine, îi șopti lupul. (<i>Cocoșelul și camarazii lui</i> , 62)

Particula *li*²⁸ împreună cu verbul „a fi” se folosește într-o întrebare neutră pentru a verifica dacă afirmația este adevărată. În povestirea originală, propoziția interogativă din primul exemplu nu există, este, așadar, o creație a autoarei basmelor *Hrvatske narodne bajke*. Construcția *je li* are valoare de interjecție în acest exemplu și a fost tradusă prin prezentul verbului *a zice* la persoana a II-a singular, folosit interogativ, familiar, deoarece și el arată că se așteaptă din partea interlocutorului un răspuns, de obicei, afirmativ. „Upitna čestica *je li* također je naglašena i stoji na početku rečenice. (...) Ta je upitna čestica nešto rjeđa od drugih i pripada više razgovornom nego književnom jeziku, ali se i njemu javlja” (Katičić 2002: 149). Această construcție este folosită și în povestirile originale: „Je li vam žal, gospon? Je li se srdite?; Svetim dobro, gospon, je li dosti vidite?”²⁹ Autoarea o păstrează în repovestirea ei folosind-o într-o formă trunchiată. Această construcție este neliterară astăzi, construcția *je li+ predicat* nefiind acceptată în limba croată standard.³⁰ *Je l’* este aici un indice al comunicării directe, preponderent colocvială. A fost tradusă prin omisiune deoarece limba română nu are particula interogativă, în consecință marca limbajului colocvial s-a pierdut.

– Ne želiš, je li ? (<i>Mladić i vražji car</i> , 43) ³¹	– Nu vrei, zici ? (<i>Flăcăul și împăratul diavolilor</i> , 71)
– Je l’ dobro svijetlim, gospodine? – uzvikne umjesto pozdrava. – Je l’ dobro vidite? Je l’ treba više svjetla? (<i>Sluga naplatio gospodinu</i> , 30)	– Luminez bine, stăpâne? – strigă în loc de salut. Vedeți bine? Trebuie mai multă lumină? (<i>Sluga i-a plătit stăpânului cu dobândă</i> , 49)
(...) Je l’ se možda ljutite? (<i>Sluga naplatio gospodinu</i> , 30)	(...) V-ați mâniat, poate? (<i>Sluga i-a plătit stăpânului cu dobândă</i> , 48)

Dificultatea a constat, așadar, în lipsa unor echivalente în limba română și în pierderea parțială, în consecință, a efectelor create de autoare prin folosirea acestor particule.

²⁸ „čestice se upotrebljavaju: (...) b) u pitanju je li tvrdnja istinita. Za to služe riječe *li* (u neutralnom pitanju)” (Barić et. al 1997: 282).

²⁹ *Narodne pripovijetke*, Zagreb, Matica Hrvatska Zora, 1963: 208-209.

³⁰ „U standardnome jeziku pitanja poput *Je li hoćeš da ti pomognem?* nisu prihvatljiva, tj. standardu ne pripadaju pitanja s inicijalnim *je li + predicat*. To je značajka razgovornog stila ili dijalekta. (...) S druge strane, pri izradbi gramatike pojedinih funkcionalnih stilova veoma čestu uporabu početne čestične skupine *je li* u razgovornome stilu treba uzeti u obzir pa i razmisliti o tome da joj se u okviru toga stila dadne legitimnost” (Hudeček/ Vukojević 2007: 222).

³¹ În povestirea originală nu există această propoziție (*Narodne pripovijetke* 1963: 69).

În limba croată *pa*, *a*, pot avea și valoare de conjuncție când leagă două propoziții sau chiar și la început de propoziție. *Pa* este o conjuncție coordonatoare sau o conjuncție concluzivă³² iar *a* o conjuncție adversativă. Diversitatea din limba croată nu a putut fi păstrată în limba română, doar conjuncția copulativă și a putut fi folosită pentru a și *pa* iar în unele cazuri a fost tradusă prin omisiune.

Pa su pobjegli. (<i>Pjetličeva družina</i> , 39)	Și fugiră. (<i>Cocoșelul și camarazii lui</i> , 63)
A patka ga je tješila i vikala još glasnije: (<i>Pjetličeva družina</i> , 38)	Și rața-l liniștea strigând și mai tare: (<i>Cocoșelul și camarazii lui</i> , 62)
Pa mu ispričāše čudnu priču o vinu i pilićima. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 10)	Îi povestiră ciudata întâmplare cu vinul și puii. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 17)

Conjuncția *a*³³ în poziție inițială se folosește ca un conector în dialoguri, povestiri, etc, pentru a lega elementele dintr-un text. În limba română nu există un echivalent, astfel în primul exemplu (1) a fost tradusă prin adverbul *păi*, a exprimând aici ezitare. Fiind o conjuncție adversativă a poate indica și opoziția. În al doilea (2) și al treilea (3) exemplu, datorită faptului că acest *a* indică opoziția și trimite la adverbul *moșda* a fost redată prin adverbul *poate*³⁴ folosit interogativ. Conjuncția adversativă a nu a putut fi tradusă prin conjuncția cu valori similare dar³⁵, topica nepermițând în aceste situații³⁶.

(1) – A što bi radio, gospodine, našao je negdje nekakvoga konja, pa ga timari. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 9)	– Păi ce să facă, jupâne, a găsit undeva un cal ș-acum îl țesală. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 15)
(2) – A biste li malo vina popili? (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 9)	– Ați gusta poate un pic de vin? (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 16)
(3) – A jeste li srditi? (<i>Sluga naplatio gospodinu</i> , 30)	– Sunteți mâniat, poate ? (<i>Sluga i-a plătit stăpânului cu dobândă</i> , 49)

3.4 Interjecțiile și onomatopeele

Interjecțiile au în limbajul popular și, în general, în toate manifestările oralității o utilizare cu o mare frecvență. În basme, ele acoperă un spectru larg de necesități de exprimare, sunt mărci ale oralității, spontaneității și au rolul de a marca afectiv discursul narativ (Got 2007: 27).

³² „Riječi *dakle*, *zato*, *stoga*, *pa* (...), kao zaključni prilozi ozvačuju rečenični sadržaj kao logični izveden iz nekooga drugog rečeničnog sadržaja, izrečenog ili samo pomišljenoga” (Katičić 2002: 184).

³³ <http://hjp.znanje.hr/> „a vezn. konektor u dijalogu, pričanju i sl. za vezivanje teksta”

³⁴ <http://www.dex.ro/poate>, Sinonime (2002) „POATE adv. (...) 5. (interogativ) oare?”

³⁵ <http://www.dex.ro/dar>, DEX '09 (2009) „DAR1 conj., adv. A. Conj. I. (Leagă propoziții sau părți de propoziție adversative) 1. (Arată o opoziție) Cu toate acestea, totuși.”

³⁶ „Gruparea reprezentată de conjuncție și termenul cu care acesta se combină nu poate fi antepusă” (GALR 2008: 641).

În plus față de provocările teoretice și descriptive pe care le implică, interjecțiile pot fi asociate cu probleme importante pentru traducere, deoarece multe limbi au forme identice sau similare de cuvinte, sau procese de formare ale cuvintelor, dar contextul situațional în care se folosesc aceste cuvinte echivalente nu este identic.

Traducerea interjecțiilor, la fel ca și traducerea altor părți de vorbire, nu este o chestiune de traducere a cuvântului. Ea implică traducerea sensurilor din discurs, care sunt legate din punct de vedere al specificului limbii și al culturii. Traducătorul trebuie să interpreteze semnificația semantică și pragmatică și contextul ei de utilizare și apoi trebuie să caute o formă (interjecție sau nu) care poate să transmită sensul și să producă un efect identic sau similar asupra publicului țintă.

Interjecțiile sunt, în general, clasificate în două grupe: primare și secundare (improprii) (GALR 2008: 658). În ceea ce privește interjecțiile primare, problema principală pe care acestea o pot pune într-o traducere, și problema de care ne-am lovit și noi, este existența unor forme identice sau similare, între cele două limbi ale traducerii, a căror valori contextuale și semnificație pot să nu coincidă.

– Oh , tu vam jedna majka ima kćer koja samo jede – ne, ne, hoću reći: prede. (<i>Proždrlica</i> , 15)	– Păi , aici locuiește o mamă care are o față căreia nu-i stă gândul decât la mâncat – nu, nu voiam să spun... la lucrat. (<i>Mâncăcioasa</i> , 25)
--	---

În limba croată interjecția *oh* poate exprima, în funcție de împrejurări, atitudini diferite, cum ar fi: surpriza, disprețul, amenințarea, suferința, durerea, etc.³⁷; contextul în care este folosită joacă un rol important în dezambiguizarea mesajului. În textul nostru interjecția *oh* nu are niciuna dintre semnificațiile menționate mai sus ci exprimă ezitare. Astfel am ales să traducem această interjecția prin adverbul *păi* care are aceeași valoare.³⁸ Forma scrisă a interjecției *oh* există și în limba română ca variantă a interjecției *of* și este o interjecție care are câteva valori expresive similare celor din limba croată³⁹. Cu toate acestea, contextul situațional și lingvistic în care este folosită este diferit în cele două limbi și, în consecință, traducerea literală a formei ar fi putut rezulta într-o greșeală de traducere.

Onomatopeea din pasajul următor ar fi putut duce la o gravă greșeală dacă traducătorul nu ar fi cunoscut suficient limba de plecare deoarece cuvântul *purgar* în limba croată înseamnă locuitor al Zagrebului din Evul Mediu⁴⁰, *purgari*

³⁷ „o uzv. (kratko ili dugo): iznenađenje, omalovažavanje, čuđenje, prijetnja, dozivanje, nevolja, bol; oh (varijanta uzvika o)” (Raguž 2010: 283).

³⁸ <https://dexonline.ro/intrare/apoi/2996>, DLRM (1958) „PĂI! adv. (Fam.) 2. Exprimă rezervă, ezitare.”

³⁹ <https://dexonline.ro/definitie/oh>, DOOM 2 (2005) „oh, interj. de durere și plictiseală; oh! int. exprimând durere.”

⁴⁰ <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> „purgar 2. Građanin srednjovjekog Zagreba.”

fiind pluralul. Evident în contextul basmului tradus este vorba de o onomatopee proprie creată de autorul anonim⁴¹. Dificultatea a constat în găsirea unui echivalent în limba română al onomatopeei care imită sunetul produs de curcan, aceasta nefiind foarte des folosită (precum alte onomatopee), iar cea propusă de Dex⁴² nu ni s-a parut adecvată.

U duplji je puran počeo od straha glasno vikati: – Purgari! Purgari! Purgari! (<i>Pjetlićeva družina</i> , 38)	În scorbura, curcanul, de frică, începu să strige puternic: – Glu-glu! Glu-glu! Glu-glu! ⁴³ (<i>Cocoșelul și camarazii lui</i> , 62)
---	--

4. Dificultăți la nivel stilistic

Angelescu afirmă că în basme „(...) narațiunea se desfășoară într-un stil formular sigur, prin faptul că formulele basmului alcătuiesc un lexic poetic bogat; limbajul basmului aparține unui marcat stil solemn și este puternic arhaizant, iar narațiunea este ritmată prin duplicarea sau triplicarea situațiilor epice, ceea ce are drept consecință efecte de retardare” (Angelescu 2002: 37–38).

Prin urmare, stilul basmului popular nu este ușor de redat. Câteva din dificultățile întâlnite la acest nivel au fost:

4.1 Rima

„To capture the essence of a rhyme in another language, to achieve the same rhythmic pulse in a different tongue is an act of genius – and that is exactly what sets apart a great translator from merely a good one.”⁴⁴ În povestirea originală nu avem o rimă „O, nemojte, jadni, govoriti ništa! Tu ima majka jednu ćerku, i to silsiju oprede danas vune, očeslja i ogarza.”⁴⁵ Esențială pentru firul acțiunii în traducerea basmului *Mâncăcioasa*, rima din limba croată nu a fost ușor de echivalat:

– Oh, tu vam jedna majka ima kćer koja samo jede – ne, ne, hoću reći: prede . (<i>Proždrlica</i> , 15)	– Păi, aici locuiește o mamă care are o fată căreia nu-i stă gândul decât la mâncat – nu, nu voiam să spun... la lucrat . (<i>Mâncăcioasa</i> , 25)
---	--

⁴¹ În povestirea originală textul este „A puran od straha »Purgari, purgari! « (...)” (*Narodne propovjetke*, 1963: 89)

⁴² <https://dexonline.ro/definitie/bolborosit>, DER (1958-1966) „Creație expresivă, bazată pe consonanța b-l-b (cf. *bilbii*, *bobleț*) și pe ritmul ternar, cf. *bic*. *Bol-bol* apare ca imitație a croncănitului curcanului.”

⁴³ „Most languages write the turkey’s gobble as „glu glu” or „kruk kruk” (Loyd/Mitchinson 2006: 242).

⁴⁴ <https://inboxtranslation.com/blog/challenges-translating-literature/> Alina Cincan

⁴⁵ Maja Bošković-Stulli, *Šingala-Mingala, Usmene pripovijetke*, Zagreb, Znanje, 1983: 162

În limba română verbul care corespunde lui „jesti” este „a mânca” iar echivalentul lui „presti” este „a toarce”, formele de persoana a III-a singular ale acestor verbe nu rimează în limba română. Rima este în acest pasaj importantă deoarece din această confuzie firul acțiunii ia o întorsătură neprevăzută, deci folosirea unei structuri echivalente a fost necesară. Pentru acesta, am recurs la substantive provenite din participiu, a căror sonoritate este asemănătoare, dat fiind că ambele verbe (*a mânca* și *a lucra*) sunt de conjugarea I.

4.2 *Expresivitatea și valorile timpurilor verbale*

„*Timpul*, cea mai complexă categorie gramaticală, dezvoltă gradul acela mai înalt de complexitate în stilul beletristic” (Irimia 1986: 164).

Stilul beletristic își definește specificul prin constituirea timpului gramatical într-o categorie poetică, implicând un alt sistem de opoziții (Irimia 1986: 164). În limba croată, timpurile verbale folosite pentru exprimarea trecutului dau ritmicitate și eufonie povestirii. Sistemul verbal croat este într-o oarecare măsură înrudit cu sistemul verbului românesc dar nu la nivelul narațiunii. În limba croată există patru timpuri pentru a exprima o acțiune trecută: perfectul, mai-mult-ca-perfectul, imperfectul și aoristul dar perfectul este practic singurul timp trecut folosit frecvent în limba croată literară. În limba română avem tot patru timpuri pentru a exprima o acțiune trecută: imperfect, perfect compus, perfect simplu și mai-mult-ca-perfect. Utilizarea acestor timpuri în limba română și în limba croată este diferită la nivel narativ. Valoarea acestor patru timpuri nu este aceeași în ambele limbi deși anumite timpuri pot avea valori comune.

În plus față de aceste timpuri, în croată există și aspectul verbal sau felul de a considera înțelesul verbal. Verbele croate, ca și în limba română, denotă o acțiune verbală sau o stare, dar mai indică și dacă acțiunea este în desfășurare sau s-a sfârșit. Dacă acțiunea este încă în progres, verbul este la forma imperfectivă, dacă acțiunea s-a încheiat, forma perfectivă a verbului exprimă acest lucru. Fiecare verb are aspectul lui – imperfectiv sau perfectiv – și poate forma o pereche aspectuală cu un alt verb.

În basme, timpul desfășurării acțiunii are fie valori arhaice, fie fabuloase, toate aduse într-un etern prezent. Autoarea basmelor în limba croată folosește cu preponderență prezentul și perfectul compus ca timpuri narrative principale care alternează cu aoristul și astfel da cititorului impresia că citește despre timpuri de demult.

4.2.1 *Prezentul narativ*

„Historijski ili pripovjedački prezent, koji Francuzi s dosta opravdanja zovu i dramatskim prezentom, obično se uzima kao sintaktičko sredstvo, vrlo učestalo u usmenome i pismenome pripovijedanju” (Težak 1970: 92). În limba croată, acesta funcție a prezentului nu face ca acest timp verbal să fie fără „culoare”, ci dimpotrivă, se poate vorbi de o expresivitate intensificată. Prezentul narativ, într-o fază a povestirii, dirijează către o puternică punere în lumină. Când autorul

pune în lumină o anumită imagine, acesta înseamnă că este și el prins de această imagine și că dorește prin ea să acționeze mai puternic asupra cititorului.

Prezentul în limba română „este un timp nonanterior, nonposterior, simultan și nonîncheiat. (...) prezentul și imperfectul prezintă acțiunea în desfășurare: primul cu o temporalitate nedefinită, de unde folosirea lui cu valoare universală, al doilea cu o temporalitate precisă, specializată pentru trecut” (Săteanu 1980, 81). Așadar, prezentul este forma verbală care dezvoltă registrul semantic cel mai bogat, acoperind funcțional toate cele trei perspective temporale: trecut, prezent, viitor sau dezvoltând un sens pantemporal.

Folosirea formei de prezent în limbajul artistic este legată, în mare parte, de factori pragmatico-lingvistici. „În textele literate narative prezentul este stabilit convențional. Forma de prezent poate reda fie momentul/intervalul redactării, fie pe cel al acțiunilor faptelor relatate” (GALR 2008: 408). Numit frecvent prezent narativ, acesta există în stilul beletristic popular atât în limba croată cât și în limba română și propune o perspectivă sincronică, în care timpul narării și timpul narațiunii se suprapun; timpul lecturii se sincronizează, subconștient, cu amândouă generând o temporalitate coincidentă, în care scriitorul aduce timpul narațiunii în timpul cititorului.

În limba română, în limba vorbită și în limbajul literaturii artistice, prezentul poate fi folosit cu valoare de perfect mai ales la persoana I și a III-a a verbului (Irimia 1986: 67). În limba croată „Zbog njebove stilističke vrijedosti njime se ne saopćuju prošli događaji, nego se samo pričaju. Takvim se pričanjem naime pričalac ekspresivno uživljava u prošli događaji” (Katičić 2002: 56). Așadar, deși există un echivalent în limba română al prezentului narativ croat, în traducerea noastră, traducerea prin prezent a prezentului croat nu ni s-a părut adecvată, în multe situații, în special cele narative și uneori a fost imposibilă. Am preferat să folosim ca echivalent logic al prezentului narativ al verbelor perfective croate, perfectul simplu, acesta fiind timpul de preferită al narațiunii în stilul beletristic⁴⁶, care prin caracterul sau „punctual”, momentan, „reproduce” succesiunea acțiunilor. Basmul este o relație și trebuia să rămână una.

Sutradan ujutro lisica rano ustane , uhvati metlu pa stane mesti ispred jazbine. (<i>Mačak i lisica</i> , 4)	A doua zi de dimineață, vulpea se trezi devreme, luă o mătură și începu să măture în fața vizuinii. (<i>Motanul și vulpea</i> , 7)
Pa tako i napraviše: medvjed skupi u šumi suhij grana, vuk u obližnjem selu ukrade kokoš, a divlja svinja naloži vatru. (<i>Mačak i lisica</i> , 5)	Și așa și făcură: ursul adună ramuri uscate în pădure, lupul fură o găină din satul din apropiere și mistrețul aprinse focul. (<i>Motanul și vulpea</i> , 8)
I tada kraljević shvati što je učinio. (<i>Mala vila</i> , 60)	Atunci prințul își dădu seama de ceea ce făcuse. (<i>Mica zână</i> , 97)

4.3.2 *Perfectul compus*

Convertit în timp narativ, prin caracterul perfectiv al temporalității sale, perfectul compus fixează într-o perspectivă de anterioritate ireversibilă încheierea implacabilă a unor procese situate în succesivitate (Irimia 1986: 168).

S-ar putea spune despre perfectul compus că este un timp verbal paradoxal, din moment ce este legat de prezent prin însăși actualitatea rezultatului acțiunii pe care o evocă. În limba română perfectul compus nu face parte din același registru ca și perfectul simplu, din moment ce acesta din urmă este puțin frecvent în utilizarea orală, iar utilizarea abundentă a perfectului compus, printre altele, în literatura existențialistă, îi dă o culoare diferită față de aceea a perfectului simplu. În limba croată „Perfekt se naprotiv doima kao prilično bezbojno vrijeme stvoreno za izvješćivanje o odogađajima, ali bez stilistike izražajnosti.” (Težak 1970: 88) Astfel, perfectul compus croat⁴⁷ a fost tradus fie prin perfectul simplu fie prin imperfect⁴⁸ în limba română.

Ubrzo je našao posao kod drugog čovjeka. I taj je živio sam, no bio je veselije čudi. (<i>Mačak i lisica</i> , 3)	Curând găsi de lucru la un alt om. Și acesta trăia singur, dar era mai vesel din fire. (<i>Motanul și vulpea</i> , 6)
Žalio je za svojom malom vilom, i kako je vrijeme odmicalo, bilo mu je sve teže. Izlazio je noću na mjesečinu, hodao među starim lipama i doživao malu vilu. Molio je da se vrati i ljubio onu njenu sićušnu rukavicu. Doživao je i čekao – pa tako i ostario. No mala vila nikada mu više nije došla . (<i>Mala vila</i> , 60)	Îi părea rău după mica lui zână și cu cât timpul trecea, cu atât îi era mai greu. Ieșea noaptea când era lună plină, se plimba printre teii bătrâni și-o chema pe mica zână. O ruga stăruitor să se întoarcă și săruta mânășă ei micuță. O chema și-o aștepta – și-așa îmbătrâni. Dar mică zână nu mai veni la el niciodată. (<i>Mica zână</i> , 97)

În textele literare românești perfectul simplu funcționează ca formă verbală specializată în configurarea unei situații comunicate, având același rol ca și perfectul compus: introduce noi procese asigurând dinamicitatea relatării (GALR 2008: 423). Pe de altă parte, perfectul compus rupe orice legătura cu prezentul pentru a situa acest rezultat într-un trecut terminat definitiv „Dacă *imperfectul*, prelungind în nedeterminat durata acțiunilor verbale, le înscrie pe aceste într-un flux temporal continuu, perfectul compus, prin caracterul perfectiv al temporalității sale, fragmentează acest curs în secvențe care fixează într-o

⁴⁶ „*Perfectul simplu*, absent din celelalte stiluri și puțin frecvent în, limba literară comună, este, în stilul beletristic, un al doilea timp al narativității (...)” (Irimia 1986: 169).

⁴⁷ „Gotova sadašnjost, aposulna i relativna, izriče se perfektom” (Katičić 2002: 587).

⁴⁸ „(...) *imperfectul*, prin semantica sa aspectuală, de timp al nedeterminării, se constituie, în stilul beletristic, în timp al perspectivelor, deschise deopotrivă spre trecut (...)” (Irimia 1986: 167).

perspectivă de anterioritate ireversibilă încheierea implacabilă a unor procese situate în succesivitate” (Irimia 1986: 169). Perfectul simplu românesc are valoare de marcă a trecutului apropiat în limba populară, efectul creat prin folosirea acestui timp s-ar fi pierdut dacă am fi tradus perfectul croat prin perfectul compus românesc.

Pa su se još malo žalili i uzdisali . A kad je naišla lisica, i njoj su se požalili na divljeg mladoženju. (<i>Mačak i lisica</i> , 6)	Se mai văitară un pic și-și mai traseră sufletul puțin. Și când apăru și vulpea și ei i se plâneră de mirele sălbatic. (<i>Motanul și vulpea</i> , 10)
--	---

În limba croată, în basme, funcția stilistică principală a perfectului este aceea de a delimita o secvență de temporalitate care se situează în anterioritatea imediată a prezentului narațiunii sau într-un trecut foarte îndepărtat. Perfectul, ca timp verbal, este timpul trecut cel mai frecvent folosit în limba croată⁴⁹. Dat fiind faptul că este atât de frecvent, forma lui completă este neutră din punct de vedere al stilului în Basme populare croate. Pe de altă parte, perfectul croat în forma sa eliptică „krnji perfekt”, forma fără verbul auxiliar, este mai expresivă la nivelul stilului: „Perfektu što izriče gotovu sadašnjost, apsolutnu ili relativnu, može se izostaviti spona. To najčešće biva kad bi joj oblik bio *je*. Time se postiže snažna ekspresivnost i jaka stilska obojenost izričaja” (Katičić 2002: 61). Dat fiind că acest timp este folosit frecvent în povestirile populare, autoarea îl folosește împreună cu aoristul pentru a da impresia că este vorba despre timpuri străvechi.

Deși aproape toate povestirile în varianta lor originală nu încep cu perfectul eliptic, ci cu perfectul în forma sa completă⁵⁰, majoritatea basmelor traduse încep:

<i>Bila</i> jednom jedna žena i imala kćer koja je jako mnogo jela. (<i>Proždrlica</i> , 14)	<i>A fost</i> odată o femeie care avea o fată care mânca foarte mult. (<i>Mâncăcioasa</i> , 23)
<i>Bio</i> jedan siromašan čovjek i imao tri sina. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 7)	<i>Trăia</i> odată un om sărac care avea trei fii. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 13)
<i>Živio</i> jednom u nekoj šumi medvjed. (Zec, medvjed, čovjek i lisica, 22)	<i>Trăia</i> odată într-o pădure un urs. (<i>Iepurele, ursul, omul și vulpea</i> , 35)
<i>Bio</i> jednom jedan siromašan momak kojega uzeše u vojsku kad je počeo rat. (<i>Vojnik koji je dobro išao</i> , 18)	<i>A fost</i> odată un flăcău sărac, pe care-l luară la cătănie când începu războiul. (<i>Soldatul care făcea bine</i> , 29)

⁴⁹ „U suvremenome hrvatskom jeziku za označivanje radnji koje prethode vremenu govorenja najčešće se rabi perfekt, koji je posve potisnuo ostale oblike za prošlost: aorist, imperfekt i pluskvamperfekt” (Silić/Pranjković 2005: 192).

⁵⁰ De exemplu „Jedenput bil je jedan soldat (...)”, „Jeden stari je imà jednoga mačka (...)”, „Živjeli su tako jedan muž i žena (...)” (Maja Bošković-Stulli, *Šingala-Mingala, Usmene pripovijetke*, 1983; *Narodne pripovijetke*, 1963)

Această introducere este una din introducerile tipice⁵¹ pentru basmele croate, autoarea preferă să folosească perfectul eliptic în locul aoristului și al perfectului în forma sa completă la începutul basmelor pentru ritmul creat de acesta și pentru că perfectul eliptic este frecvent folosit în povestirile populare vechi.⁵² Această formulă inițială a basmelor din *Hrvatske narodne bajke* a fost tradusă prin formula stereotipică de deschidere a basmelor în limba română compusă dintr-un verb la imperfect (a trăi) sau la perfect compus (a fi) + odată. Această formulă conține, la fel ca și formula din limba croată, sugestia unui timp foarte îndepărtat. Când un text începe în acest fel se obține un efect comunicațional deoarece cititorul român este instant pregătit pentru un basm. Aceasta a putut compensa într-un fel pentru ritmul produs de perfectul eliptic *bila* și *imala* din primul exemplu, structura eliptică a perfectului croat neputând fi păstrată.

Tot din motive ritmice, autoarea folosește perfectul eliptic în următoarele exemple. Ritmul s-a pierdut în traducere:

<p>Prolazio tuda kraljev sin. Bio je krenuo u lov, no kad je čuo krasno pjevanje nije nastavio putem prema šumi, nego je skrenuo u starčev vrt. (<i>Žabica djevojka</i>, 48)</p>	<p>Trecu pe acolo fiul regelui. Plecase la vânătoare, dar când auzi cântatul acela frumos, nu merse mai departe prin pădure, ci se îndreptă către grădina bătrânului. (<i>Fata broscuță</i>, 78)</p>
<p>Iznijeli su sve najbolje što su imali, birana jela, oslikano posuđe, svilene stolnjake i svakojake ukrase. Pozvali najbolje svirače i zapalili tisuću svijeća. (<i>Mala vila</i>, 57)</p>	<p>Aduseră tot ce aveau mai bun, bucate alese, vase pictate, fețe de masă de mătase și podoabe de tot soiul. Invitară cei mai buni muzicieni și aprinseră o mie de lumânări. (<i>Mica zână</i>, 93)</p>

„Ispuștanjem spone u obliku perfekta dobiva se u njegovoj neutraliziranoj porabi veća ekspresivnost i sažeta nabitost pripovjedačkog stila” (Katičić 2002: 64). Perfectul eliptic apare și în cursul narațiunii (chiar și într-un titlu) pentru a crea un efect dramatic, ceea ce se pierde în traducere la fel ca și faptul că perfectul eliptic marchează trecerea de la o secvență narativă la alta.

⁵¹ „(...) Dubravka Težak ističe da narodnu bajku karakteriziraju stereotipni početak (Jednom davno bijaše...) i završetak (Živjeli su sretno do smrti)” (Giacometti 2013: 56). D. Težak/S. Težak afirmă că „*Bilo je to u vrlo davno doba ...* (...) je ustaljeni početak narodnih priča” (D. Težak/S. Težak 1997: 179). Apoi, există și alte introduceri tipice pentru basme: nekoć davno + perfect; jednom davno + perfect

⁵² „Bez pomoćnog glagola, sveden na radni pridjev, takav lik perfekta čest je u narodnim pričama (...)” (Težak 1970: 172).

Otišao starac i rekao sinu. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 9)	Se duse moșul și-i zise fiului. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 16)
Malo poslije sastali se medvjed, vuk i divlja svinja na šumskome proplanku, pričaju o lisici i čude se. (<i>Mačak i lisica</i> , 5)	La scurt timp după aceea ursul, lupul și mistrețul se adună într-un luminiș, vorbesc despre vulpe și se minunează. (<i>Motanul și vulpea</i> , 8)
Sluga naplatio gospodinu. (<i>Sluga naplatio gospodinu</i> , 28)	Sluga i-a plătit stăpânului cu dobândă. (<i>Sluga i-a plătit stăpânului cu dobândă</i> , 45)

4.3.3 Perfectul simplu

În stilul beletristic popular, în flexiunea verbului predomină imperfectul, dezvoltând diferite valori (descriptiv, narativ, oniric) și perfectul simplu, timp al sensibilizării desfășurării sau, mai exact, al succesiunii acțiunilor (Irimia 1986: 92). Aoristul croat, la fel ca și perfectul simplu românesc, păstrează o nuanță de timpuri de demult. „Aorist je i u govorenom i u pisanom jeziku frekventniji od imperfekta, ali se ne može reći de je lišen stanovite crte arhaičnosti” (Težak 1970: 85). Deosebirea la acest nivel, între cele două limbi considerate aici, constă în faptul că aoristul croat mai este încă folosit în limba vorbită, dar nu foarte frecvent, iar perfectul simplu este un timp „cult” utilizat cu precădere în stilul beletristic, unde este specializat ca timp al narativității, fiind o formă verbală „vie” doar regional (GALR 2008: 423).

Folosirea aoristului nu este neutră din punct de vedere stilistic, acesta „Pripada književnom i emocionalnom izričaju, pobuđuje ugođaj živosti, klasične jezgrovitosti i pučke štokavske prisnosti” (Katičić 2002: 66). Așadar, aoristul este un timp verbal mai expresiv decât perfectul croat și se folosește, de obicei, pentru a exprima acțiuni dinamice și intense deoarece are o formă mai scurtă decât alte timpuri verbale croate folosite pentru a exprima o acțiune trecută. Perfectul simplu narativ este timpul narativității obiective, descriptive, neutre, epice. Acesta reliefează derularea rapidă a evenimentelor ori valoarea momentană a unei stări, așadar a fost un echivalent perfect pentru traducerea aoristului în mare majoritatea situațiilor.

Podoše obojica vidjeti što je i sretoše se pred crkvenim vratima. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 12)	Porniră amândoi să vadă ce se întâmplă și se-ntálniră în fața ușii bisericii. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> ,
Sad mladić i djevojka sjedoše u vjetrena kola i u tren oka stigoše momkovim roditeljima. (...) A kad se momak vratio na vjetrenim kolima, i još s prekrasnom djevojkom, priređiše veliko slavlje pa su se veselili i veselili, a vesele se još i danas. (<i>Mladić i vražji car</i> , 46)	Atunci flăcăul și fata se urcară -n carul zburător și într-o clipită ajunseră la părinții flăcăului. (...) Și când flăcăul se-ntoarse în carul zburător și pe deasupra c-o fată frumoasă, pregătiră o mare sărbătoare și se veseliră și se veseliră și se veselesc și în zilele noastre. (<i>Flăcăul și împăratul diavolilor</i> , 76)

Caracteristicile fonetice ale aoristului sugerează adesea viteza mișcării și acest timp verbal poate avea și valoare de onomatopee. În limba română aceste efecte create prin folosirea aoristului se pierd.

Težaci isprazniše bocu vina i malo se napiše . (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 9)	Țăranii băură sticla de vin și se-mbătară nițel. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 16)
Pa mu ispričaše čudnu priču o vinu i pilićima. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 10)	Îi povestiră ciudata întâmplare cu vinul și puii. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 17)

„Perfekt ... izriče jasan i miran iskaz za prošlost... Prezentom se radnja nekako većma približuje čitaocu i njegovu vremenu, nekako je aktualnija i življa... A aorist je još življi i neposredniji...” spunea cândva Ljudevit Jonke (Jonke 1964: 151). Aoristul „prošlu radnju ne prikazuje samo u njezinu trajanju nego i obuhvaća u cjelinu i izriče kao nešto zaokruženo, smještajući je tako izričiti i potpunije u prošlost” (Katičić 2002: 68). Acest efect creat prin folosirea aoristului se pierde în traducerea în limba română prin folosirea perfectului simplu, deoarece acesta a fost folosit ca timp narativ principal.⁵³ Aici sunt câteva exemple:

Grofica slegnu ramenima i ode nekim svojim poslom. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> , 11)	Contesa ridică din umeri și-și văzu de treabă. (... <i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 19)
Mačak odjenu haljinu, zapali lulu i oprosti se od njega, vrlo zadovoljan. (<i>Mačak i lisica</i> , 4)	Motanul îmbracă rochia, aprinse pipa și-și luă rămas bun, fiind tare mulțumit. (<i>Motanul și vulpea</i> , 6)

⁵³ „O acțiune trecută ale cărei ecouri sunt încă vii în sufletul nostru o exprimăm prin perfectul simplu” (Iordan 1975: 104).

4.3.4 *Viitorul literar /vs./ viitorul popular*

În limba croată există două forme de viitor: Futur I și Futur II (egzaktni). „Budućnost, apsolutna i relativna, izrič se futuroom I” (Katičić 2002: 69). Futur I este mult mai folosit atât în limba scrisă cât și în limba vorbită decât Futur II datorită funcției acestuia din urmă.⁵⁴ În limba română „din punct de vedere formal, viitorul se caracterizează prin existența mai multor serii de forme, toate analitice. Seriiile de bază sunt alcătuite cu ajutorul afixelor mobile provenite de la *a vrea* și, respectiv, *a avea*. Din seriile principale derivă alte două serii de forme cu afix mobil modificat” (GALR I 2008: 440). Seria de forme care este alcătuită dintr-un afix mobil omonim cu paradigme de prezent a indicativului verbului *a avea* și o secvență omonimă cu subjonctivul prezent (am să lucrez), precum și seria apropiată de aceasta, alcătuită dintr-un element invariabil, mobil *o* și o secvență fonică identică cu cea din formele de conjunctiv prezent, sunt numite în mod impropriu „viitor popular” (GALR 2008: 441). Acest tip de viitor este foarte frecvent în limba română actuală, mai ales în stilul colocvial: „În exprimarea vorbitorilor/scriitorilor se înregistrează ocurența masivă a formelor echivalente de viitor colocvial, care exprimă o doză mai mare de siguranță privind realizarea acțiunii, comparativ cu viitorul prototipic: (...)” (Sporiș 2012: 981). Viitorul colocvial (popular) se diferențiază la nivelul graiurilor. Regional și familiar se mai utilizează și o altă formă care are o structură fonică diferită de cea a afixului mobil al viitorului literar (voi veni – oi veni).

În basmele traduse se folosește, în mod evident, doar Futur I. Am ales să traducem acest viitor, în marea majoritate a cazurilor și mai ales în dialoguri, printr-una dintre cele trei forme ale viitorului „popular” deoarece valoarea expresivă a acestor forme de viitor rezidă într-o mare încărcătură afectivă, în conotații dubitative. În literatura cultă, utilizarea acestor forme nu mai marchează exclusiv registru stilistic oral și popular, ci și un regim liric, marcat subiectiv ori un regim familiar, deliberat prozaic (Got 2007: 38). Sporiș afirmă că viitorul popular dezvoltă nuanțe modale diferite: nesiguranță, supoziție și poate primi conotații meditativ-elegiace (Sporiș 2012: 982).

⁵⁴ „Ističe se tako da futur drugi označuje ponajprije budući radnju koja se zbiva prijneke druge buduće radnje, (...)” (Vuković 2014: 82).

– Ne bojte se – reče momak. – Idem ja vrazjem caru pa ću ga pitati zašto je zatražio da mu obećaš baš mene. (<i>Mladić i vrazji car</i> , 41)	– Nu vă temeți, zise flăcăul. O să mă duc la împăratul diavolilor și- am să-l întreb de ce ți-a cerut să mă făgăduiești tocmai pe mine. (<i>Flăcăul și împăratul diavolilor</i> , 67)
– E pa dobro, provjerit čemo . (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> ,	– Ei bine, atunci i- om pune la încercare. (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 13)
– Ako odeš vrazjem caru, nećeš se vratiti – ponavljali su jadni roditelji. (<i>Mladić i vrazji car</i> , 41)	– Dacă te duci la împăratul diavolilor, n-ai să te mai întorci , stărui ră sarmanii părinți. (<i>Flăcăul și împăratul diavolilor</i> , 67)
– A on će nama dati vina i o podne – rekao je treći. (... <i>A treći je sin bio pravi razbojnik</i> ,	– O să ne dea vin și pentru amiază – zise un al treilea. ... (<i>Al treilea fiu era un hoț priceput</i> , 17)

5. Concluzie:

Basmele populare valorifică un patrimoniu bogat și ajung ca prin traducere să ofere o imagine despre cultura și literatura de origine. Transpunerea textelor dintr-un model cultural în alt model cultural este foarte dificilă deoarece este greu ca ceea ce a fost spus atât de bine într-o altă limbă să aibă aceeași strălucire în traducere. Multe variabile complică munca traducătorului: conotațiile variază în funcție de câmpul semantic al cuvintelor în diferite limbi și în funcție de experiența cititorului. Astfel, traducerea este un proces de alegere și în consecință un proces care nu este terminat niciodată iar textele traduse sunt întotdeauna compromisuri care se balansează între non-traducere și adaptare, la fel ca și traducerea noastră.

Intervenția noastră ca traducător se regăsește în traducea basmelor populare croate prin adaptările culturale la care am recurs pentru a facilita citarea și înțelegerea basmelor de către destinatari (copii), prin transformările structurale și lingvistice făcute pentru a crea confortul necesar basmului. Am încercat să menținem un echilibru între textul sursă și textul țintă pentru a păstra axa tematică a operei.

Acest tip de traducere, cultural specifică, este important pentru că traducerea este o expresie a comunicării și prin ea se inițiază o comunicare interculturală. Situația lingvistică de comunicare interculturală poate fi apreciată ca un dialog cultural care presupune înțelegerea și cooperarea diferiților membri din culturi diferite. Baza și scopul principal al dialogului cultural este înțelegerea în toate aspectele sale - lingvistice, socio-culturale, axiologice - precum și reținerea altor valori dintr-o altă cultură atunci când această cultură este înțeleasă ca partener de comunicare. Traducerea basmelor este, așadar, o ocazie de îmbogățire intelectuală și culturală.

Sursa:

Lovrenčić, Sanja. (2014) *Hrvatske narodne bajke*, Zagreb: Mala Zvona.
Ćupurdija, Delia Georgeta. (2017) *Basme populare croate*, Craiova: Hyperion.

Bibliografia:

- Angelescu, Silviu (2002). *Legenda*, București: Editura Valahia.
- Barić, Eugenija, Lončarić, / Mijo, Malić, / Dragica, Pavešić, / Slavko, Peti, / Mirko, Zečević, / Vesna, Znika, Marija (1997). *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Bošković-Stulli, Maja (1983). *Šingala-Mingala, Usmene pripovijetke*, Zagreb: Znanje.
- Călinescu, George (1965). *Estetica basmului*, București: Editura Pentru Literatură.
- Cosor, (Botar), Ioana, Cecilia (2016). *Strategii de traducere și adaptare cu aplicație la basmele lui Charles Perrault*, Teză de doctorat suținută la Alba Iulia. Coordona-tor științific: Prof. univ. dr. Ion Buzăși.
- Crnković, Milan, / Težak, Dubravka (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*, Zagreb: Znanje.
- Crnković, Milan (1982). *Dječja književnost : priručnik za studente i nastavnike*, Za-greb: Školska knjiga.
- Dimitriu, Corneliu (1999). *Tratat de gramatică a limbii române: Morfologia*, Iași: Editura Institutul European.
- Dragan, Elena (2007). „Société, langue, culture et traduction”, *La Francopolyphonie: langues et identités*, Formes de l’identité, 23-24 martie, pp. 222-229.
- GALR = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Ro-setti (2008). *Gramatica Limbii Române Cuvântul*, București: Editura Academiei Române.
- Giacometti, Kristina (2013). “Od čudesnoga do fantastičnoga: dimenzije svjetova Ivane Brlić-Mažuranić i Nade Iveljić”, *Libri & Liberi*, n° 2 (1), pp. 51-64.
- Got, Miorița (2007). *Stilistica limbii romane*, București: Editura Fundației România de mâine.
- Groparu-Spiță (Chifane) Cristina (2011). *Traducerea literaturii pentru copii*, Teză de doctorat suținută la Galați. Coordona-tor științific: Prof. univ. dr. Elena CROITORU.
- Hudeček, Lana, / Vukojević Luka (2007). “Da li, je li i li – normativni status i raspodjela”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, n° 33, pp. 217–234.
- Meheš, Mario (2007). *Hrvatske narodne poslovice*, Zagreb: Homer studio
- Iordan, Iorgu (1975). *Stilistica limbii române*, București: Editura Științifică.
- Irimia, Dumitru (1986). *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Jonke, Ljudevit (1964). *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb: Znanje.
- Katičić, Radoslav (2002). *Sintaksa hrvatskog književnog jezika*, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Nakladni Zavod Globus.
- Kovačević, Barbara (2013). *Hrvatski frazemi od glave do pete*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Loyd, John, / Mitchinson, John (2006). *The book of general ignorance*, Londra: Faber and Faber.

- Muhawi, Ibrahim (2000). „Between Translation and the Canon: The Arabic Folk-tale as Transcultural Signifier,” *Fabula*, n°41(1-2), pp. 105-118.
- Narodne pripovijetke* (1963). Zagreb: Matica Hrvatska Zora.
- Newmark, Peter (1980). *Approaches to translation*, Atlanta: Phoenix ELT.
- Pelea Chirtes, Alina (2010). *Aspects culturels dans la traduction du conte merveilleux : roumain=>français*, Teză de doctorat suținută la Artois. Coordonatori științifici: Rodica Pop, M. Michel Ballard.
- Pintarić, Ana (2008). *Umjetničke bajke – teorija, pregled i interpretacije*, Osijek, Sveučilište Josipa Juraj Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet: Matica hrvatska Osijek.
- Raguž, Dragutin (1997). *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Raguž, Dragutin (2010). *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, vlastito izdanje.
- Rječnik hrvatskoga jezika* (2000) (ur. Jure Šonje) LZ Miroslav Krleža, Zagreb: Školska knjiga.
- Săteanu, Cornel (1980). *Timp și temporalitate în limba română contemporană*, București: Editura științifică și enciclopedică.
- Searle, J.R.(1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*, Londra: Cambridge university press.
- Silić, Josip, / Pranjaković, Ivo (2005). *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Sporiș, Valerica (2012). “Valențe semantico-stilistice ale timpurilor verbale în limba română. Prezentul și viitorul indicativului”, *“Petru Maior” University Press*, Tîrgu-Mureș, pp. 975 – 984.
- Težak, Stjepko (1970). „Izražajna vrijednost glagolskih oblika za izricanje prošlosti u »Pričama iz davine« Ivane Brlić-Mažuranić”, *Zbornik Radova*, Zagreb, Izdavačko Knjižarsko poduzeće Mladost, pp. 79-99.
- Težak, Dubravka, / Težak, Stjepko (1997). *Interpretacija bajke*. Zagreb: DiVič.
- Težak, Dubravka (1991). *Hrvatska poratna dječja priča*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vârgolici, Teodor (2008). Basme fantastice românești, în *Romania Literară*, Nr. 31. URL : http://www.romlit.ro/basme_fantastice_romneti
- Vrljić, Stojan (2007). “Poštalice u hrvatskom jeziku”, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika*, Vol.54, pp. 60-64.
- Vuković, Petar (2014). „Futur drugi u suvremenom hrvatskom jeziku, Zagreb”, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika*, n° 3, pp. 81–120.
- Zafiu, Rodica (2016). „Saluturi banale”, în *Dilema veche*, n°634, URL: <http://dilemaveche.ro/sectiune/tilc-show/articol/saluturi-banale>, accesat în data de 01.12.2016

Pagini web

- <http://www.crestinortodox.ro/liturgica/viata-liturgica/cum-saluta-crestinii-128404.html>
- <http://www.crestinortodox.ro/religie/salutul-numele-hristos-88215.html>
- <https://dexonline.ro/>
- <http://dilemaveche.ro/sectiune/tilc-show/articol/saluturi-banale>

<http://hjp.znanje.hr/>

<http://hrvatskijezik.eu/veznici/>

[https://inboxtranslation.com/blog/challenges-translating-literature/Alina Cincan](https://inboxtranslation.com/blog/challenges-translating-literature/Alina-Cincan)

April 25, 2014, Challenges in Translating Literature

<http://mala-zvona.hr/hrvatske-narodne-bajke>

<http://www.vecernji.hr/hrvatska/zdravo-bok-i-hvaljen-isus-i-marija-1074595>

<http://www.isushristos.org/isus-sau-iisus-.html>

Poteškoće pri prevođenju nekih bajki s hrvatskog na rumunjskog

Proces prevođenja bajki predstavlja interkulturnu razmjenu kojom se ilustrira njihov jezični i kulturni identitet. Ovaj rad prikazuje pojedine poteškoće na koje smo naišli u prevođenju hrvatskih narodnih priča na rumunjski, u prvom redu one vezane uz unutarjezične i međujezične čimbenike: prilagođavanje forme ciljnoj publici (koja je ambivalentna u bajkama); kulturno specifične elemente, frazeološke i paremiološke jedinice u izvorniku; stil, ton i leksik koji se koriste u izvorniku u odnosu na jezični registar rumunjskih narodnih priča.

Ključne riječi: prijevod, bajke, poteškoće, rumunjski jezik, hrvatski jezik